Lliurepensament, anarquisme i sindicalisme a Castelló a partir de *La Revista Blanca* i la premsa *trentista*

J. Ll. Blázquez

Presentació

Com molts altres, el morellà Miguel Barrachina Querol als setze anys emigrà a Catalunya a meïtat de la dècada dels anys 20 del segle XX on començà a treballar a la Telefònica. Un dia, estant a la plaça de Catalunya de Barcelona, es trobà amb dos dones joves que al crit de "prensa anarquista" anunciaven la venda de la publicació *Tierra Libre*. Miguel s'atemorí enormement degut a que, a l'escola morellana i a la premsa, segons les seus paraules, "me habían dicho (…) que los anarquistas se comían a la gente cruda, que mataban y que siempre iban con la pistola en la mano y la bomba en la otra". Aclarida la confusió interessada, Miguel s'afilià a la CNT, sent el tresorer del Sindicat de Telèfons i molt actiu en els ambients llibertaris de Gràcia[1]. De manera semblant s'expressen Alexandre Ripoll i Rosella Alonso, quan fan referència a l'intent d'esborrar tot el llegat cultural anarquista per part del franquisme, però aclarint que "Ja abans havia començat a crear-se la llegenda negra al voltant del moviment, fent creure que estava format per persones violentes i incultes" mentre el règim franquista "continuà sepultant en el barranc de la desmemòria els seus esforços culturals".[2]

En el següent article pretenem contribuir al coneixement de la introducció dels ideals anarquistes a la província de Castelló. Per això, en una primera part, ens endinsarem als primers anys del segle XX amb la relació existent amb les publicacions anarquistes. En aquest cas, hem tractat d'obtindre totes les dades referents aparegudes a la publicació *La Revista Blanca* a partir del buscador de la hemeroteca de la Biblioteca Nacional de España. En un segon apartat, d'igual manera però ja als anys trenta, tractarem de les publicacions anomenades trentistes com *Sindicalismo* i *Cultura Libertaria* consultades del fons digital del web Cedall.org. Ens centrarem només en aquests dos casos malgrat saber que des de la província de Castelló hi hagué presència i contactes amb altres publicacions anarquistes de tota mena. D'una altra banda, farem referència a la venjança repressiva franquista al respecte.

1. La Revista Blanca

Segons alguns recopiladors de les publicacions llibertàries espanyoles, entre el 1869 i 1939, es publicaren al voltant de nou-centes capçaleres de períodics anarquistes així com s'editaren més de tres

1 "Voces Libres. Historia oral del movimiento Libertario español", Rafael Mestre Marín, CGT-FSS, 2021, p. 187.
2 "Espurnes i foscors de l'anarquisme valencià", A. Ripoll i R. Alonso, València, 2026.

mil llibres i fullets. Contribuint de manera important a aquest esforç, a partir del 1898, els anarquistes Joan Montseny Carret (Federico Urales) i Teresa Mañé Miravet (Soledad Gustavo) posaren en marxa el seu projecte editorial. Una de les seues activitats fou l'edició de *La Revista Blanca*.

La publicació era quinzenal i va passar per dos etapes. La primera del 1898 al 1905, editada a Madrid, i la segona del 1923 al 1936, editada a Barcelona. A més, editava també un *Suplemento a La Revista Blanca*, que és d'on hem tret gran part de les informacions ací arreplegades. *El Suplemento*, més combatiu, també tingué dos etapes, del 1899 al 1902, any que es tranformà en el periòdic *Tierra y Libertad*, i del 1924 al 1931, quan continuà la seua tasca com a *El Luchador*.

Amb el subtítol "art, ciència, literatura, sociologia" es publicaren articles sobre l'anarquisme, l'activisme obrer i llibertari, l'internacionalisme, el lliurepensament, així com de literatura, història, feminisme o de l'actualitat política. També publicaren traduccions de obres de teatre, novel·les i fullets tant d'autors anarquistes i llibertaris o afins.

Pel que fa a l'edició de llibres, iniciaven el projecte editorial de *La Novela Ideal* en 1925, una col·lecció de novel·les curtes de caràcter social. La sèrie de llibres adquirí una gran profusió fins el 1938, fins i tot d'alguns números s'editaren tiratges de 50.000 exemplars. En aquest període s'editaren 594 números. Segons la presentació de la sèrie, es tractava d'editar "novelas que expongan, bella y claramente, episodios de las vidas luchadoras en pos de una sociedad libertaria".[3] Es dona la carecterística que, tant els textos com les il·lustracions de la portada, eren abonats per l'editorial, mentre els paqueters i corresponsals s'emportaven un percentatge de la distribució dels llibres.[4]

A l'any següent de la primera edició de la sèrie, des de *La Revista Blanca* s'assenyalà una relació de pobles "de alguna importancia" on no havia penetrat encara *La Novela Ideal* i demanà contactes per tal d'introduir-la als següents pobles: Albocàsser, Lucena, Morella, Nules, Vila-real, Alcalà de Xivert, Alcora, Altura, Artana, Begís, Benassal, Benicarló, Borriana, Cabanes, Cervera, Les Coves de Vinromà, Xèrica, Onda, Peníscola, Pobla d'Arenòs, Rossell, Soneja, Torreblanca, la Vall d'Uixó, Vilafranca, Villahermosa, Les Useres i la Vilavella.[5] Però, ben aviat a alguns d'aquest pobles l'objectiu s'aconseguí fent arribar alguns dels exemplars de la sèrie com veurem més endavant.

1.1 Sotscripció i distribució a Castelló de les publicacions de *La Revista Blanca*

Com hem dit més amunt, *La Revista Blanca* comptava amb una sèrie de paqueters i corresponsals que es dedicaven a la distribució de les diferents publicacions de l'editorial, i una manera de coordinar-se es feia des de les mateixes planes del *Suplemento* de la revista en l'apartat de "Notas administrativas".

De la primera etapa de *La Revista Blanca* només hem trobat un paqueter de Borriana. Aquest era Andrés Monsonís, qui envià 25 pessetes a finals del 1904.[6] D'altra banda, un dels fets habituals en la distribució de les publicacions llibertàries fou la qüestió dels deutors. Així, es publicà una llista d'aquests en 1905, amb deute a *La Revista Blanca*, al seu suplement i a *Tierra y Libertad*. Pel que fa Borriana es devien 78,54 pessetes de "Varios corresponsales de quienes el amigo Andrés Monsonís no

3 A més advertien que "no queremos novelas deprimentes. Queremos novelas optimistas, que llenen de esperanza el alma: limpias, serenas, fuertes, con alguna maldición y alguna lágrima", *La Revista Blanca*, 15-10 1924.

4 En 1929 també iniciaren la sèrie *La Novela Libre*. Per a més informació sobre les publicacions anarquistes es pot consultar els treballs de Francisco Madrid i altres en http://www.cedall.org/.

5 *La Revista Blanca*, 1-1-1926.

6 *La Revista Blanca*, 13-10-1904.

pudo cobrar". De Castelló, Agustín Giner en devia 11,30, de Vinaròs, Joaquín Bidiella 8, i de la Vall d'Uixó, Simón Duplas, 34,50, i Manuel Orenga, 32.[7]

Pel que fa a la segona època de la revista, la informació és molt més abundant. A partir de les comunicacions entre editorial i els corresponsals, hem organitzat les dades sumant les aportacions econòmiques per cadascun dels pobles on apareixen. Les hem agrupat en tres grans blocs, el Baix Maestrat, la Plana i el Palància. De la resta de pobles hem trobat escasses comunicacions.[8]

Cal dir que, el 1904 una subscripció anual a la revista costava 5 pessetes, 1,50 la trimestral i 0,25 cèntims el exemplar solt. Anys després, el 1928, aquest preus augmentarien el doble. Els volums agrupats en 12 novel·les de *La Novela Ideal* costaven 2,75 el 1927. Com a exemple, la novel·la d'Hilario Ferrer "Amor Vivificante", corresponent al n. 448 de la sèrie, editada el 1933, en costava vint cèntims de pesseta. Pel que fa a altres novel·les, el 1924, *Sembrando Flores* i *Los hijos del amor*, de Federico Urales costaven, respectivament, 1,25 i 1,50 pessetes.

Baix Maestrat	**Període**	**Pessetes**
Benicarló	1927-1930	662,05
Càlig	1925-1930	253,50
Canet lo Roig	1930	13,50
Catí	1930	16,65
Cervera	1927-1928	56,05
Les Coves	1924-1930	3
La Jana	1927-1930	36
Salsadella	1926-1927	20
Sant Mateu	1925-1928	124,50
Vinaròs	1924-1930	1826,80
Xert	1924-1930	214,50
Total	1924-1930	3222,55

A partir de les comunicacions entre la revista i el "paqueters" hem pogut identificar alguns d'ells. Pel que fa a Benicarló, Canet lo Roig, Catí, Cervera, la Jana, Salzadella i Sant Mateu només apareixen les inicials i no hem identificat a ningú.

No és el cas de Càlig, com veurem, amb una contribució important. Un d'aquests corresponsals local fou Vicente Giró que col·laborà activament amb la revista i altres publicacions des del 1925. Així, el març del 1925 havia enviat 9 pessetes, quatre d'elles per a S*olidaridad Obrera*.[9] A finals d'eixe estiu 16,50 pessetes, distribuïdes 5 per a *La Revista Nueva* i 3 per a una nova sotscripció. Des de l'editorial li comuniquen que té pagat fins el número 57 de *La Revista Blanc*a i fins la desetena entrega de *La*

7 *La Revista Blanca*, 15-7-1905.

8 De l'Alcora, J. A., enviava 6 pessetes (*La Revista Blanca*, 1-4-1930; de Cinctorres, només 10 pessetes enviades per J. A. C. (*La Revista Blanca*, 15-7-1928), i de Llucena, amb reserves, diverses aportacions a la revista i als llibres (*La Revista Blanca*, 1-6-1929, 1-7-1929, 15-7-1929; 1-11-1930).

9 *La Revista Blanca*, 1-4-1925.

Novela Ideal.[10] De manera semblant, enviava 9 pessetes, quatre d'elles per a la publicació *Productor*[11] i 19 pessetes, 4,50 d'elles per a *Vida Sindical*.[12] En definitiva, Giró no va parar en la tasca de posar en circulació tot tipus de publicacions[13] fins i tot a residents en Badalona a on l'editorial enviava diversos exemplars pagats per ell de la novel·la *Sembrando Flores*, de Federico Urales.[14] Per cert, editada el 1904, d'aquesta novel·la es feren diverses reedicions en anys posteriors i potser és la novel·la que més es va distribuir a Castelló.

Amb l'adveniment de la República, Giró va entrar a formar part de l'Ajuntament. En farem unes quantes referències a partir del sumaríssim a que va estar sotmès per les autoritats franquistes. Segons declara Vicente davant de la Guardia civil, abans del 18 Juliol del 36 era de la Juventut Republicana, però de cap sindical. Després va continuar a la Juventut Republicana i es va afiliar a CNT.[15] Segons l'alcalde i el delegat local de FET-JONS, Vicente havia estat president i vicepresident d'Izquierda Republicana.[16] En una declaració posterior de l'alcalde, Vicente "ya en tiempo de la dictadura fué el promotor de la CNT y de la FAI. Cuando el advenimiento de la República fué elegido concejal del ayuntamiento siéndolo hasta el 16 d'agost del 1936". Per la seua banda, Carmen Mercé Quixal denuncia que l'any 32, al celebrar-se una vetllada literària al Centre Tradicionalista, Vicente Giró com a autoritat local va denunciar al seu marit Ramón Giner Borràs com a responsable de l'acte, però aquesta sanció no va prosperar.

Però, a banda de les seues actuacions al front del consistori republicà, una gran part de les denúncies fetes contra ell fan referència a qüestions de la propagació dels ideals llibertaris. Segons el cap local de FET-JONS, "...siempre ha sido en ideales anarquistas, propagador incansable del mismo, siempre formando corros con los jovenes para propagarles sus ideales, primero fundó un Centro Republicano porque así lo convino, desempeñando el cargo de concejal y alcalde del mismo, luego se hizo anarquista declarado (…)". Fins i tot en la seua denúncia arriba a la conclusió de que "Se le puede considerar el primer asesor del anarquismo".[17] De manera semblant, l'acusà el farmacèutic de Càlig, "...antes del Movimiento era el más propagandista de las ideas rojas y según referencias que tiene el declarante repartía libros de estos ideales a la juventud cosiderándole el Jefe de las juventudes libertarias, considerándole también como unos de los peores del pueblo...".[18] Finalment, Vicente Giró Rallo va ser condemnat a mort, en una sentència dictada a Benicarló el cinc juny 1940. Aquesta condemna fou commutada a trenta anys en octubre d'eixe any i a vint anys en 1944.[19]

10 *La Revista Blanca*, 15-9-1925.
11 *La Revista Blanca*, 15-12-1925.
12 *La Revista Blanca*, 15-3-1926.
13 *La Revista Blanca*, 15-5-1926, 15-8-1926, 1-11-1927, 15-9-1928, 1-5-1929 i 1-4-1930.
14 *La Revista Blanca*, 1-5-1925 i 15-5-1925.
15 Càlig, 1-6-1939.
16 Càlig, 8-4-1940. Segons diverses fitxes conservades al CDMH estava afiliat a I. R. des del 6-4-1930. Segons la Causa general de Càlig, (a) Monchet, Moncho, Portal, dirigent "Confederación Nacional del Trabajo (CNT) con el nombre de Colectividad"; membre del primer comitè revolucionari local.
17 Càlig, 1-6-1938.
18 Vinaròs, 2-3-1940. D'idèntica manera, el metge local denunciava "...que ya mucho antes del Movimiento según versiones pertenecía a una sociedad secreta y que según se dijo de un registro que se practicó en su casa le encontaron libros de estas ideas siendo siempre amtimilitarista", encara que "después al nombrarle concejal al advenimiento de la República y encargado de Obras Públicas se moderaron sus ideas y actitudes marxistas observando buena conducta", Vinaròs, 5-3-1940.
19 Enviat a Santa Rita, Carabanchel, ix en llibertat condicional el 24 febrer de 1944. Estant domiciliat en Càlig, demana els beneficis de l'indult del 1945 el 7-4-1946 i que és concedit. El seu germà José fou condemnat a mort i afusellat el 27-7-1940, als 29 anys, estava casat, d'ofici fuster i abans del 18 Juliol també militià a IR, AGHD, 3742-C-1939.

A banda de Giró, un altre destacat "paqueter" calijer fou Amador Bonet Sorlí. A l'hivern del 1926, Bonet distribuí diversos exemplars de *l'Almanaque* i de *La Novela Ideal*,[20] així com d'altres subcripcions a *Libro Popular*.[21] Segons el seu sumaríssim, Amador Bonet es presentà a Càlig el 12 d'abril 1939 sent detingut per la Guardia civil. Segons manifesta en un primer interrogatori inclòs al seu expedient sumaríssim, Bonet s'afilià a CNT el 1932, poc després ocupà el càrrec de secretari en la junta directiva del sindicat fins el 20 d'agost del 1936 quan va ingressar voluntari a la Centúria Noi del Sucre, columna del capità Medrano, vinculada al Partido Sindicalista.[22] Segons l'informe de l'alcalde franquista de Càlig, Bonet "es un verdadero anarquista de varios años siendo el principal propagador del anarquismo (…) prestando todas sus energias a los comités revolucionarios (…) comisario político en la columna Capitán Medrano y hombre de la rebolución (sic), haciendo en varias veces artículos en la prensa, para alentar al pueblo. También hizo hojas clandestinas profiriendo insultos y desafios a nuestro Generalísimo y demás".[23] Efectivament, Amador Bonet publicà gran quantitat d'articles des del front d'Aragó per al setmanari *Agitación*, l'òrgan de la Comarcal de Benicarló de la CNT. Precisament, un retall d'un d'aquest escrits enviats des del front de guerra consta al seu expedient sumaríssim.[24] Amador Bonet Sorlí fou condemnat a 30 anys. Com hem vist, als anys trenta Bonet estava connectat amb el sector *trentista* de la CNT, un sector del qual crearien el Partido Sindicalista, com veurem en l'apartat corresponent.

Com hem pogut observar, l'ambient cultural llibertari a Càlig estava ben estès. A banda d'aquests exemples, en tenim un altre referent a la distribució de literatura anarquista. Es tracta de Joaquín Querol Marzà, fill d'una família de tradició anarquista que havia emigrat a França on va nèixer. El 1927, quan Joaquín tenia vuit anys, van retornar a Càlig. De formació autodidacta, als dotze anys ja estava treballant com a depenent de comerç i dos anys després s'afiliava a la CNT de Benicarló. Respecte a allò que ens ocupa, segons el seu propi testimoni:

"Aquí al lado había un tal Casals que era anarquista. Y cuando se entera que a mi madre se la llevaron, pues bajó y me dijo: *En las prisiones no solo llevan a gente mala, hay mucha gente muy buena que va a la cárcel y tu madre es una, así es que no tengas remordimiento*. Y me dio dos folletos: uno era *Entre Campesinos* y el otro *El anarquismo a través de los tiempos*. Y bueno me gustó mucho el librito este. Cuando ya tenía catorce años le dije a mi madre *Quiero comprarme un paquete de folletos*. Porque claro, yo había leído en algun sitio que había folletos de esos. Y compré uno de cada. Valían diez céntimos o quince céntimos. Me dio un duro mi madre para esto y todavía me parece que sobró algo. Y entonces fui leyendo estos folletos".[25]

No hem pogut identificar a aquest "Casals" solidari i format, però creïem que es tracta de José Manuel Casals Monfort de la Salzadella, membre de la CNT local i afusellat pel franquisme. Tampoc hem pogut esbrinar els motius de la detenció de sa mare en temps de la República. Però sabem de la combativa Francisca Marzà Vives. En un informe de l'alcalde franquista de Càlig que consta al seu expedient, es denunciava el següent: "dándose el caso de intentar (*Francisca*), al pasar el Viático del dia de la dominica *in albis*, atravesar bajo el palio con una *Traca* (periódico) en las manos, profiriendo

20 *La Revista Blanca*, 15-12-1926, 1-1-1927, 15-2-1927 i 15-8-1927.

21 *La Revista Blanca*, 15-10-1927.

22 Càlig, 12-5-1939, AGHD, 6211-C-1939. 37 anys en 1939, natural de Càlig, fill de Román i de Josefa, jornaler, fadrí, domiciliat al carrer Socorro. Segons la Causa general de Càlig, (a) Romanet, dirigent de la CNT.

23 Càlig, 12-5-1939.

24 *Agitación*, n. 23, 25, 26, 29, 31, 32, 33, 36, 37, 40, 41, 42, 46, 49, 51, 54, 70, 73, 75, 88.

25 "Después ya caí, durante la guerra, en planteamientos más profundos. También otro libro que era *Exceso de población y el problema sexual*, en fin. Y de prensa leía: *Tierra y Libertad* de la FAI. *Nosotros*, también","Voces libres. Historia oral del Movimiento Libertario español", Rafael Maestre Marín, CGT-FSS, València, 2021, p. 196.

insultos contra la religión y sus ministros".[26] Ens haurem d'imaginar la portada de la revista satírica i anticlerical.

Un altre poble amb una relativa importància en l'adquisició de propaganda fou Xert. Ja el 1924 es serveix una subscripció a *La Revista Blanca* des de Castelló.[27] Un d'aquests paqueters local fou un tal Sans amb adquisicions de la revista i *La Novela Ideal*.[28] Un altre paqueter fou J. Tena, molt actiu i relacionat més enllà del seu poble. Així, en una comunicació a un tal Gelabert, de Palma de Mallorca, de les vint-i-dos pessetes enviades per aquest, set eren de part de J. Tena de Xert. A més, li diuen que junt al paquet també envien una nota de J. S., de Beziers.[29] Per via de Sant Mateu, Tena també havia adquirit diversos exemplars de *La Novela Ideal*. Aquest havia pagat el número vuit i l'editorial havia augmentat a vuitanta exemplars la nova aportació.[30] Finalment, Tena enviava cinc pessetes per a la publicació infantil *Floreal*.[31] Aquesta revista incloïa gravats, narracions, col·laboracions infantils, acudits, treballs instructius, etc., segons l'editorial per a preparar "las inteligencias de los pequeñuelos para un mundo más humano y más justo que el presente".[32] Cal afegir que Floreal era el nom del protagonista de *Sembrando Flores*.

En darrrer terme, tractarem del cas de Vinaròs. La població va comptar amb diversos paqueters des del 1924 així com importants subcripcions particulars. Un d'aquests distribuïdor fou S. F. i que no hem pogut identificar. A banda de la revista, S. F. encomanà gran quantitat de llibres. Amb la necessitat de millorar la presentació dels textos literaris, l'editorial li comunica que "*La Novela Ideal* la tenemos nosotros encuadernada de 12 en 12 números. Si las novelas estuviesen en buen estado, te las cangearíamos por tomos encudernados, abonando el precio de la encuadernación".[33]

La Plana	**Període**	**Pessetes**
Almassora	1925-1930	339,80
Betxí	1928-1929	61,7
Borriana	1924-1930	2,15
Borriol	1924-1927	65
Castelló	1924-1930	1938,90
Nules	1928	?
La Pobla Tornesa	1929-1930	98,50
Vila-real	1927-1928	64,75
La Vilavella	1930	3,50
Total		4718,65

26 Càlig, 19-9-1938. Sumaríssim de Francisca Marzá Vives i Joaquín Querol Marzá (pare), AGHD, 652-C-1938. Condemnats a dotze anys Joaquín i Francisca a sis. Rebaixada a la meïtat en 1940. Joaquin enviat a La Guardia (Pontevedra), Francisca envidada a Santander.
27 *La Revista Blanca*, 1-8-1924.
28 *La Revista Blanca*, 15-10-1925, 15-12-1925, 15-3-1925, 1-5-1926, 1-8-1926 i 1-12-1926.
29 *La Revista Blanca*, 1-10-1924.
30 *La Revista Blanca*, 1-4-1925 i 1-6-1925.
31 *La Revista Blanca*, 15-9-1930.
32 *La Revista Blanca*, 1-4-1928.
33 *La Revista Blanca*, 1-8-1928.

Pel que fa a Almassora, un dels principals paqueters fou J. Claramonte, possiblement Joaquín Claramonte Martínez (a) *Conillet* qui començà la seua col·laboració amb *La Revista Blanca* el 1925. Al seu sumaríssim, segons l'alcalde, fou fundador de la CNT-FAI a Almassora i "un gran propagandista del Anarquismo" i també que fou "detenido varias veces por esta causa".[34] Segons el delegat de FET-JONS, Joaquín instruïa a la joventut almassorina "para en su día hacer la revolución que ellos preconizaban".[35] Val a dir que aquests informes foren redactats després de la mort de Joaquín, ocorrida el 6 de juliol del 1939 a la Presó de la Mercè de Borriana per una "congestió pulmonar aguda", als 42 anys.[36]

D'altra banda, a Almassora trobem diverses subscripcions del Centre de Societats Obreres *La Unión* a *La Revista Blanca*.[37] Com veïem, les publicacions anarquistes també es desplegaven pels diferents Centres Obrers d'alguna localitat.

Respecte a Betxí, el paqueter fou un tal J. M. que no hem pogut identificar.[38] Potser que estiguera relacionat amb el Centre de la Societat d'Obrer Agrícoles *La Flor*, entitat que, com veurem més endavant, havia enviat diners pels presoners a la col·lecta de *La Revista Blanca*.[39]

Pel que fa a Borriana, potser que també les publicacions llibertàries aplegaren a alguna societat obrera, degut a la pertinença d'alguns anarquistes de la localitat. En tot cas, les aportacions en diners enviats des de la localitat foren importants. Un dels paqueters borrianencs fou Francisco Marzo, actiu des del 1926 fins el 1929 i que nosaltres hem identificat com a Francisco Marzo Sampedro. Segons la Guardia civil, abans del 18 Juliol estava afiliat a la CNT-FAI des de la seua fundació, de la que fou gran propagandista. D'ofici xòfer, va participar en les vagues del sector de paper, per això l'acomiadaren de Timbrado Burrianense i Papelera del Mijares, i també l'empresonaren. Després del 18 Juliol va continuar en CNT, fent-se càrrec del control de xòfers en la col·lectivitat de transport.[40]

A més, com després veurem, la distribució de propaganda anarquista fou intensa en aquest anys. Per altres referències, també sabem que, entre maig i juny de 1932, el sindicat únic de la CNT de Borriana decidí adquirir mil dos-cents exemplars d'un fullet sobre comunisme llibertari, possiblement l'escrit per Isaac Puente.[41]

A Borriol tenim localitzat a L. Moncayo, actiu des del 1924 al 1927[42], de qui no tenim més notícies i que, a banda de la revista, també adquirí algun exemplar de la novel·la *Renacer*[43] o l'*Almanaque.*[44] De

34 Almassora, 13-7-1939. AGHD-3787-C-1939.
35 Almassora, 28-7-1939. AGHD-3787-C-1939.
36 El seu germà Vicente, també de CNT, fou afussellat el 6 maig 1943, als 38 anys, d'ofici podador, AGHD, 3374-C-1939. Per la seua banda, la seua germana Maria, de CNT, -casada amb Vicente Bernat Gil (a) *Capellano*, un altre fundador de la CNT local-, també fou processada militarment i condemnada a sis anys, després commutada a quatre. Una de les denuncies que la condemnava era que el seu fill no havia pres la comunió, AGHD, 2134-C-1939. Enviada a Durango, va eixir en presó atenuada el setembre del 1940.
37 *La Revista Blanca*, 15-2-1927, 17-7-1927, 15-1-1929.
38 *La Revista Blanca*, 1-7-1928, 1-9-1928, 1-12-1928, 15-1-1929 i 1-7-1929.
39 Sobre alguns aspectes de la societat obrera *La Flor*, "La Segona República i la Guerra Civil a Betxí", Ferran Nebot García, UJI, 2016.
40 Denúncia, 15-6-1939. AGHD, 3264-C-1939. 38 anys en 1940, natural de Borriana, fill de Francisco i Margarita. Condemnat a 30 anys.
41 "Conflicto y revolución en las comarcas de Castelló, 1931-1938", Manuel Vicent Balaguer, UJI, 2006, p. 21.
42 *La Revista Blanca*, 15-6-1924, 15-10-1924, 1-3-1925, 1-9-1925, 15-11-1925, 15-5-1926, 15-9-1926, 15-11-1926, 1-3-1927 i 15-7-1927.
43 *La Revista Blanca*, 15-7-1924.
44 *La Revista Blanca*, 1-1-1927.

la Pobla només dir que les subcripcions són de 1929 a 1930. Com veïem a la taula, destaquem la poca relació de Nules, Vila-real[45] i la Vilavella, mentre no hem sabut trobar cap contacte de la Vall d'Uixó.

En un primer moment, de la ciutat de Castelló exercí de paqueter un tal M. Martínez. Aquest va promocionar també la revista a Xert i la Pobla de Tornesa.[46] Posteriorment, també destacà A. B. que nosaltres hem identificat com Antonio Bellmunt Ortí.[47] Però, el paqueter més important de Castelló fou Vicente Mercè Arámbul,[48] iniciades les seues activitats divulgatives amb l'editorial del 1925 fins el 1930. A banda de la revista, el seu suplement o els *Almanaques*, també distribuïa gran quantitat de llibres. En el número del primer de setembre del 1926, l'administració li comunica que ja ha enviat els exemplars de *Sembrando Flores*, *Último Quijote*, *La Victoria*, *Renacer* i altres. També li informen que per a pagar el compte de juliol encara manca una remesa de *La Novela Ideal*.[49]

Pel que respecta a Bellmunt i Mercè, tots dos seguiren trajectòries similars. Així, ben aviat, desenvoluparen la seua acció sindical com a membres de la societat obrera de la construcció integrada al centre de Societats Obreres La Unión de Castelló. També fundaren l'Ateneo Racionalista de Castelló, on Bellmunt era el bibliotecari, així com la CNT castellonenca. En la seua acció sindical, participaren en les diferents vagues i conflictes haguts el 1933 i 1934, destacant una perllongada vaga en la construcció que durà nou setmanes quan tots dos foren detinguts i empresonats. Durant la Revolució, a banda d'exercir càrrecs orgànics a la CNT i FAI, també formaren part dels diferents organismes de govern que es crearen. Però, tant Bellmunt com Mercé no abandonaren l'activitat societària creant el 1938 el Sindicat d'Indústria, Construcció, Fusta i Decoració, la seua gran obra revolucionària, experiència escapçada pel devenir de la guerra.

Amb la desfeta del 1939, no es separaren. Foren detinguts al port d'Alacant, ingressaren al camp d'Albatera, a la pressó classificatòria d'Oriola i, finalment, a la presó de Castelló on els respectius consells de guerra els condemnaren a mort. Però, els vells militants anarquistes de Castelló es separarien per sempre, ja que Bellmunt fou executat i a Mercè li commutaren la pena.[50]

Pel que ací ens ocupa, a l'expedient sumaríssim de Vicente Mercè consta la denúncia d'un empleat dretà de Correus de Castelló. Segons aquest testimoni, Mercè era una persona de "malos antecedentes" i ja abans del 18 de Juliol era habitual la seua presència a les oficines de Correus on anava a "recoger la prensa de carácter extremista tales como el *Mundo Obrero*, *La Batalla*, *Solidaridad Obrera* y otros".[51] Una denúncia que ens sembla inversemblant ja que, respectivament, es tractava de les publicacions del

45 Malgrat això, ja als anys trenta, a Vila-real sabem de l'existència de la concessió municipal del quiosc de la Plaça Major on, segons la premsa catòlica, es posaven a la venda "propaganda comunista" i revistes "pornogràfiques i novel·les d'aventures que enverinen a la joventut", *Diario de Castellón*, 11-4-1931, setmanari *Villarreal*, n. 7, 2-4-1932, citat de "Temps difícils, Vila-real 1931-1950", Pascual Mezquita Broch, 2014, p. 95 i 106. Gràcies a aquest historiador, també sabem que durant els fets insurreccionals de finals del 1932, les autoritats detingueren, entre altres, a un venedor de *La Tierra* i *Solidaridad Obrera*, p. 110.

46 *La Revista Blanca*, 1-6-1924, 15-6-1924, 15-7-1924, 1-8-1924.

47 Antonio Bellmunt nasqué el 1900 a Albocàsser, fill de Jacinto i de Teresa. De jove es va traslladar a Castelló treballant de peó d'obra. El 1917 s'afilià a la societat obrera de paletes d'obra.

48 Vicente Mercé nasqué a Castelló el 26-3-1899, fill de Vicente i María, mestre d'obra.

49 *La Revista Blanca*, 1-9-1926.

50 Causa general, CDMH. Les referències a la seua relació amb l'Ateneo Racionalista de Castelló al capítol 6 d'"Ateneos y grupos ácratas: Vida y actividad cultural de las asociaciones anarquistas valencianas durante la Segunda República y la guerra civil", Biblioteca Valenciana, 2002. Arxiu Històric Provincial d'Alacant, Legajo 12516 / IP-8. Sumaríssim de Vicente Mercè, AGHD, 8527-C-1940. Sumaríssim d'Antonio Bellmunt, AGHD, 8636-C-1940. També, AGHD, 1038-C-1938.

51 Declaració, 22 d'agost 1940, AGHD, 8527-C-1940.

PCE, POUM i CNT. En tot cas, ens indica la persistència de la justicia militar en assenyalar les activitats propagandistes com una més de les acusacions.

Acabem aquest recorregut amb algunes ressenyes al Palància. A banda de les referències de la revista, és imprescindible la consulta del llibre de José Luís Bea Clemente i Jorge A. Torres Martín "Segorbe en Revolución. Tras las huellas del anarquista Joaquín Nebot".[52]

El Palància	Període	Pessetes
Sogorb	1925-1930	784,25
Soneixa	1926-1930	338,95
Viver	1930	6,50
Total	1924-1930	1129,70

Així, en la segona etapa de la revista, el principal paqueter era Antonio Monserrat conegut com a *El Compañerico*, possiblement perquè repartia una publicació així anomenada.[53] *El Compañerico* va col·laborar en diverses publicacions llibertàries i als anys 30 col·laboraria amb la premsa *trentista* com veurem més avant. Posteriorment, segons Bea i Torres, el principal paqueter fou José Garner Asensio (a) Gallero, que al seu sumaríssim consta com a "gran propagandista de prensa y folletos marxistas (*leáse anarquistas*)". Garner procedia del republicanisme i després del 18 Juliol es va afilar a CNT.[54] José Garner, entre altres, també era el paqueter de *¡Despertad!*, el periòdic editat a Vigo a partir del 1928, publicació de vital importància en la reorganització de la CNT.[55]

Com sabem, l'altre poble del Palància amb una implantació important de les idees llibertàries fou Soneixa. Entre altres, com a paqueter de *La Revista Blanca* consta M. Soriano.

Pel que fa a la difusió de premsa anarquista, Joaquín Carot i companys muntaren el Kiosco de la Libertad a la plaça del Bisbe Ajedo de Sogorb a finals del 1930.

1.2 La solidaritat amb els presoners

A banda de l'adquisició de literatura lliurepensadora i llibertària, el diversos grups d'afinitat també es relacionaven en crear cercles de solidaritat. Un dels trets característics de l'anarquisme és la solidaritat amb els detinguts i presoners per activitats socials. A la repressió de les activitats de la Primera Internacional o de les accions de la "propaganda pel fet" de finals del segle XIX, sempre ha estat contestada amb la solidaritat. Així, V. P. F, un "mariner anarquista" de Benicarló es sotscrigué a la revista *Bandera Social* amb una pesseta.[56] Posteriorment, V. P. F. envià 0,75 pessetes com a "donativo de los presos de Barcelona".[57]

52 Editat el 2021, pel què ací ens interessa, a partir de la pàgina 51 i següents.

53 *La Revista Blanca*, 15-10-1925, 1-12-1925, 15-12-1925, 1-1-1926 (6.20 pessetes per a l'editorial *Vértice*). "Segorbe en Revolución", p. 60.

54 "Segorbe en Revolución...", p. 60-61. També diverses números de *La Revista Blanca* de 1926 fins 1930. En una comunicació de l'editor, aquest li indica que "Aumenté paquete de *La Novela Ideal*, envié los números para colecciones y *Sembrando flores* en tela", La Revista Balnca, 15-6-1926. Posteriorment encara rebia una altra remesa de *Sembrando Flores*, *La Revista Blanca*, 1-8-1926

55 "Segorbe en Revolución...", p. 61.

56 Correspondència administrativa, *Bandera Social*, Madrid, n. 73, 13-8-1886, p. 4; en una altra ocasió, V. P. H., de Benicarló, també rep un retrat, *Bandera Social*, n. 90, 9-12-1886, p. 4.

57 Correspondència administrativa, *Bandera Social*, Madrid, n. 89, 2-12-1886, p. 4.

D'igual manera, des de *La Revista Blanca* també es feu referència a les víctimes de la repressió. Recordem ací que Juan Montseny havia estat detingut diverses vegades en 1887 i 1896, quan es va haver d'exiliar a Anglaterra. En un article titulat "Los republicanos en el destierro", publiquen una nota dels "republicanos revolucionarios" expatriats pels sucessos del 7 d'agosto del 1898 en Alcalà de Xivert, després de sis anys d'haver estat "emigrats" a França. Aquests, contactaren amb Fernando Gasset Lacasaña, diputat a Cortes, líder del republicanisme a Castelló i advocat, per tal que gestionara la seua llibertat. Per la seua banda, Gasset els havia comunicat el següent:

> "Contesto á su carta 19 julio, como ya lo he hecho en otras ocasiones á otras anteriores. En una de ellas les participaba que el presidente de la Audiencia estaba dispuesto á aplicarles el indulto tan luego se presentaran. Ahora ha cambiado aquella autoridad, pero creo que también sería fácil conseguirlo. Lo que es indispensable, es la presentación, pues sin este requisito, creo imposible que se consiga el indulto. Si ustedes están conformes en sufrir este molestia y correr este pequeño riesgo, me lo pueden manifestar".

Els desterrats comunicaren la nota de Gasset als "amics" espanyols i estrangers per tal si acceptaven dita proposició, és a dir a la xarxa de solidaritat de la qual depenien, alhora que donaven les seues adreços per tal de que es posaren en contacte amb ells.[58]

Però, a banda de donar veu als desterrats o empresonats, des de *La Revista Blanca* es posà en marxa una recol·lecta per tal d'assistir-los materialment baix el nom de "subscripció internacional a favor dels presoners per qüestions socials". En farem un repàs de les aportacions de la província de Castelló en la segona època de la revista.

A finals d'any del 1925, diversos "compañeros" de Castelló enviaren 5,80 pessetes.[59] Des de Borriana, José Safont envià cinc pessetes.[60] També des de Borriana, J. Lucas i Eugenio Cheu enviaren una pesseta cadascú, mentre el corresponsal enviava deu aconseguides "de la venta de 50 postales pro-presos".[61] També en aquest darrer any, com hem indicat més amunt, la Societat d'Obrers Agrícoles *La Flor* de Betxí envià cinc pessetes solidàries.[62]

De la Jana, un total de dotze persones enviaven setze pessetes.[63] A l'any següent, Cándido Riba enviava una pesseta.[64] També des de la Jana s'enviaren tres pessetes producte de la venda de *La Novela Ideal*, és a dir, el paqueter havia renunciat a la seua part.[65] D'idèntica manera, a Càlig s'enviaren nou pessetes provinents de la venda d'exemplars de la sèrie.[66] El ja conegut ací Vicente Giró envià diverses remeses de dos i una pessetes, respectivament,[67] mentre Joaquín Cardellach envià dos pessetes.[68] Tots dos ja havien participat en una col·lecta local calijera que arreplegà un total de vint-i-dos pessetes amb les aportacions següents: amb dos pessetes, M. Marzo, V. Giró, Cardellad, V. Borrás i J. Bruñonosa; amb

58 "D. Joaquín Bosch; Quai de la Ville, número 32; Cette Herault, Antonio Folch", "Voces del destierro y del presidio", *La Revista Blanca*, suplement, n. 4, 22-9-1904, p. 57.
59 *La Revista Blanca*, 1-12-1925 i 15-12-1925.
60 *La Revista Blanca*, 15-7-1927.
61 *La Revista Blanca*, 1-2-1928.
62 *La Revista Blanca*, 1-2-1928.
63 *La Revista Blanca*, 1-2-1927.
64 *La Revista Blanca*, 1-8-1928.
65 *La Revista Blanca*, 1-3-1930.
66 *La Revista Blanca*, 15-4-1926.
67 *La Revista Blanca*, 15-10-1927 i 1-5-1929.
68 *La Revista Blanca*, 1-3-1929.

una, J. Gascó, A. Anglés, J. Borrás, J. Orts, V. Guisal, Blasco Bta., M. Borrás, A. Bonet, M. Benedito i J. Betí; mentre E. Mateu contribuïa amb cinquanta cèntims, J. Conesa amb quaranta cinc, J. Anglés amb trenta cinc i J. Mateu amb setanta cinc.[69]

Els solidaris de Càlig també contribuïren amb una aportació aconseguida en una "gira campestre", una excursió realitzada junt als "germans" de Benicarló i Vinaròs i que recaudà un total de catorze pessetes.[70] D'igual manera, en una altra "jira campestre", des de Vinaròs s'arreplegaren 5,50 pessetes.[71] És en aquesta població on es feren les majors aportacions. Pel que fa a les aportacions individuals, un pescador contribuïa amb una pesseta, Domingo Cobos amb tres[72] i Vicente Segarra amb dos.[73]

Pel que fa a les aportacions col·lectives, durant la tardor de 1927 s'enviaren un total de 27 pessetes aportades per les següents persones. Amb una pesseta trobem una aportació d"Un anarquista de 72 años", la mateixa quantitat que Encarnación Cucala, Cristobal Felip, Vicente Segarra, J. Bas Gasó, S. Forner, F. Miralles, S. Sorrius, E. López, B. Chaler, B. Doménech, B. Casanovas, J. Balaguer i J. Boldú. Amb cinquanta cèntims de pesseta contribuïren Trinidad Valenzuela, S. Forner Agramunt, S. Forner Guía, Jacinto López, Manuel Adell, J. Pedra, E. Llonart, R. Miró, D. Valls, S. Ferrà, R. Bacete, J. Martí, F. Farchá, E. Rivera, M. Arnau, Poyet, C. Luciano i un desconegut. Amb 30 cèntims trobem a E. Colls, M. Vidal, A. Amposta i J. Limorte. Amb 25 a J. Ripoll, J. A. Cervera, i B. Amposta.
Ángel Guimerà, 0,40; E. Feliu Pla; I. Juan, 0,45; A. Albiol, 0'20; A. Rillo, 0,36.[74]

D'igual manera, a l'any següent quan s'arreplegaren 19.25 pessetes, segons una llista encapçalada per "una compañera anticlerical y libertaria", que aportava una pesseta, la mateixa quantitat que aportaven Encarnación Cucala, Trinidad Valenzuela, Vicenta Foix, Manuela Prats, S. Sanz, Tomás Sanz, Facundo Jora, Bas Gasó, M. Prats, Sorrius, S. Forner i Peoao (sic) Batiste. Amb 0,50 pessetes contribuïren Joaquina Anglés, J. Caballer Comes, Emilio Felip, B. Casanovas, B. Haler, B. Doménech, M. Rievera, J. Miralles; amb 0,30 Santiago Forner, R. Fusté i Elías Llonart; amb 0,25 Bautista Llátzer, Francisca Sabaté i J. Jarchá, i, finalment, Domingo Forner, amb 0,35.[75]

Fins ara hem assenyalat els exemples de les aportacions vinarossenques. Però el cas és que l'abril del 1929, per part de la subscripció de *La Revista Blanca* s'enviaren 25 pessetes a un presoner de Vinaròs.[76] Desconeixem el nom de l'arrestat però suposem què es tracta del paqueter S. F., ja que en el número de principis de juliol d'eixe any, els editors s'alegren de la seua llibertat.[77] En tot cas, el que sí sembla clar és que, a la solidaritat rebuba, els germans i germanes vinarossenques responien amb més solidaritat. A l'any següent, un poc més de 120 persones de Vinaròs recol·lectaven un total de 61.70 pessetes.[78] Pel que fa als noms dels donants trobem des de republicans a grups d'afinitat anarquista, una amplitud idelògica unida per la solidaritat.[79]

69 *La Revista Blanca*, 1-6-1926.
70 *La Revista Blanca*, 15-9-1928.
71 *La Revista Blanca*, 15-2-1928.
72 *La Revista Blanca*, 15-9-1925.
73 *La Revista Blanca*, 15-4-1927.
74 *La Revista Blan*ca, 1-10-1927.
75 *La Revista Blanca*, 1-4-1928.
76 *La Revista Blanca*, 1-5-1929.
77 *La Revista Blanca*, 1-7-1929.
78 Inicials d'un poc més d'un centenar de persones, total 61'70 pessetes, *La Revista Blanca*, 15-6-1930.
79 Per a un seguiment de la situació política vinarossenca i on apareixen alguns del noms ací citats, també "Autoritaris, catòlics i republicans. Vinaròs (1923-1931)", Ramon Puig Puigcerver, UJI, 2009.

En darrer terme, pel que fa als aspectes repressius d'aquella època, Federica Montseny, publicà un article titulat "Por los presos y las víctimas de un nuevo ensayo heroico. Después del 8 de diciembre" on es feia referència als detinguts durant els fets revolucionaris locals de finals del 1932 d'aquesta manera: "...tiritando sin mantas entre cuatro paredes sombrías y húmedas, ocupando diez y siete el sitio de cuatro, como me cuentan los presos de Burriana, de Moncófar, de Alcora, encerrados en la inmunda cárcel de Nules". Segons Montseny, "Estos hombres no piden, no quieren otra cosa, más que ser trasladados a la prisión de Castellón. Que se les trate como hombres, no como triste ganado, como piezas cobradas en una cacería de saña y de odio".[80]

1.3 Les primeres lluites obreres de classe a Castelló

En la primera època de *La Revista Blanca*, les informacions sobre conflictes obrers apareixien normalment a la secció "Movimiento social y librepensador". Aquest és el cas de la vaga de fusters de Castelló originada el 1904. Segons *Uno*, el pseudònim del corrresponsal de Castelló:

> "Castellón.- Han fracasado las gestiones encaminadas á solucionar la huelga de los carpinteros. Los maestros, intransigentes en una reunión celebrada ante el alcalde, asoman por completo la oreja en la proposición que presentan á la Junta de arbitraje, solicitando de los obreros una indemnización de 3.400 (3,400) pesetas *por daños y perjuicios*, ocasionadas durante la huelga.
>
> Los representantes de los trabajadores se retiran diciendo que, en vista del proceder de los patronos, rompían toda clase de relaciones con ellos.
>
> El taller común funciona bien, y un almacenista les facilita madera á precios más reducidos. ¡ A la lucha, pues, obreros, y que muerdan el polvo del orgullo esos tiranos en miniatura !— *Uno"*.

En premsa l'anterior crònica d'*Uno*, la redacció de la revista rep una altra donant notícia de com havien canviat les negociacions. Finalment, es reuní una Comissió d'arbitratge composada per Joaquín Peris, l'alcalde de Castelló; pel sempre present en aquestes dates Fernando Gasset, diputat; Godofredo Ros, arquitecte, Manuel Gea, peó d'obra, i Tomás Benedito, pintor. Després d'alguna discussió per les parts, la dita Comissió resolgué per unanimitat el següent: "Patronos y obreros vienen obligados á respetar en todo las bases firmadas por ambos en 1900. Los patronos vienen obligados á no admitir operarios mayores de dieciseis años que no sean socios y á pagar 400 pesetas de indemnización". Segons el feliç corresponsal de la revista "el triunfo ha sido completo; pues yo no recuerdo que se haya conseguido indemnización, hasta ahora, en huelga alguna. ¡Animo, compañeros, y á luchar por la emancipación total del proletariado!— *Uno"*.[81]

Però no seria aquest l'unic conflicte, perquè a finals de l'estiu d'eixe any, s'iniciava una vaga dels boters de Vinaròs. En una circular de la Comissió de Relacions de la *Federación de Oficiales Toneleros de España* es donen dades estadístiques de les seccions federades: de la de Benicarló el "trabajo escaso; trabajan solo 70 compañeros; organización buena", d'igual manera la secció de Castelló comptava amb poc de treball i l'organització era regular. Pel que fa a la secció de Vinaròs, "continua la huelga con energía".[82]

---

80 Federica Montseny, *La Revista Blanca*, 3-1-1933.

81 "Movimiento social y librepensador", *La Revista Blanca*, n. 6, 6-10-1904, p. 3.

82 També es demana que les seccions informen de l'estat societari i econòmic des del 12 al 20 de cadasucun dels mesos al secretari, Salvador Nin, Cataluá, 70, 3r, Barcelona, Sant Martí, "Movimiento social y librepensador", *La Revista Blanca*, n. 6, 6-10-1904, p. 4. Per cert, a *Tierra y Libertad* d'eixa setmana es publicà un article sobre el "caciquisme" a

Doncs bé, aquesta vaga portada a terme pels boters es va estendre durant diversos mesos. Durant els anys de finals del segle XIX, la producció francesa de vi havia desaparegut per una plaga. En aquests moments es multiplicaren les importacions de vi d'Espanya, qüestió aquesta que augmentà l'activitat econòmica d'aquest sector. I no només dels boters, també d'altres oficis com els carreters, els estibadors, etc. molt presents en l'activitat comercial del port de Vinaròs. Per a un seguiment a tota aquesta situació conflictiva remetem a la consulta del llibre de Ramon Puig "Els corcs de la Restauració. Vinaròs (1876-1923)".

Retornant a la vaga de Vinaròs, el conflicte s'allargà durant les següent setmanes d'iniciada. Les societats obreres comptaven amb la dura confrontació dels empresaris agrupats en la Cambra de Comerç local. Així, amb l'augment de les exigències obreres, les autoritats van ordenar el tancament de totes les societats obreres implicades. La mesura repressiva és ressenyada a *La Revista Blanca* d'aquesta manera:

"Vinaroz.—Celébrase un mitin en Vinaroz para protestar de la clausura de las Sociedades obreras, en cuyo acto se pronuncian enérgicos discursos combatiendo la interpretación jesuítica que dan los gobernantes á la ley de Asociación. La Cámara de Comercio ha enviado un telefonema á Maura, proponiendo como arbitros para resolver el conflicto á Salmerón y á Sales y Ferré, comprometiéndose á aceptar la resolución que estos señores den al asunto. Califícase el acuerdo de la Cámara de Comercio, causante del conflicto, como una hábil confesión de vencimiento".[83]

Des de Castelló, per tal de tractar el tema de la vaga de Vinaròs i la clausura del Centre Obrer, es muntà una reunió amb els representants dels següents "gremios": rastrilladors, espardenyers, boters, agricultors, peons, pintors, treballadors d'obra, fusters, taulellers, forners i barbers. També assistiren a la reunió una representació del diari republicà *El Clamor,* del diputat Fernando Gasset, de la juventut republicana i d'unión republicana. Segons el corresponsal de Castelló, els representants obrers abogaren per una vaga general, però "los elementos políticos dijeron *que no había tiempo*, é inclinaron la balanza hacia la celebración de un mitin". Aquest acte, a parer del corrresponsal, "resultó tonto y demasiado cargado de esencia de camaleón" mentre carregà durament contra el líder dels republicans: "Gasset habló como un loro y no dijo nada".[84] Com sabem, en la relació històrica del líder caciquista republicà amb la classe obrera, a partir d'aquesta data Gasset cada vegada "deia" menys i, finalment, "emmudí".

A banda d'aquest mitin, els obrers de Castelló continuaren les seues activitats amb la intenció de fer una manifestació, qüestió aquesta que fou avortada pel Governador civil. Segons el corresponsal de la revista, la indignació dels obrers va esclatar en forma de motí contra una legal processó catòlica:

"*Castellón*.—Con motivo de una procesión efectuada en esta ciudad, ha estallado un motín de alguna importancia. Indignados los trabajadores de que el gobernador prohibiese la manifestación que ellos pensaban realizar, como protesta, por la clausura de los Centros obreros de Vinaroz, permitiendo, en cambio, la manifestación carca, que no otra cosa significa, en pleno siglo XX, la aglomeración de la beatería andante en la vía pública, saludaron con silbidos y pedradas á los romeros, que recibieron unos y otras á pie firme, esperando, sin duda, otro milagrito como el del Mar Rojo. Intervino la guardia civil,

Castelló, *La Revista Blanca*, n. 6, 6-10-1904, p. 15.

83 "Movimiento social y librepensador", La Revista Blanca, n. 150, 15-9-1904, p. 35.

84 "La huelga de carpinteros continúa. El taller en que éstos trabajan sigue funcionando con regularidad. Los patronos siguen mordiendo el polvo. *Uno*", "Movimiento social y librepensador", *La Revista Blanca*, n. 150, 15-9-1904, p. 37.

dando varias cargas; pero los grupos se rehicieron y continuaron en su actitud de protesta. A la hora en que escribimos estas líneas el tumulto continúa con más fuerza.—*El corresponsal*”.[85]

El cas és que el dur conflicte vinarossenc havia estat conegut a tot l’estat. Segons el corrresponsal literari de la revista en La Corunya, “También nos advierte, para conocimiento de los interesados, y con marcada intención, que en el banquete con que los republicanos coruñeses obsequiaron al Sr. Lerroux, se hizo una colecta á petición de éste para los huelguistas de Vinaroz, que alcanzó 600 ó 700 pesetas, pues no sabe de fijo la cantidad, ya que unos dicen la primera y otros la segunda”.[86] Com veïem, els liders republicans com Lerroux o Gasset conservaven encara una connexió estreta amb alguns dels aspectes de la lluita social d’aquests anys. El mateix Lerroux era molt amic d’un vinarossenc company d’estudis a Barcelona. A banda d’això, també havia visitat diverses vegades Vinaròs per motius orgànics o electorals.

1.4 Altres temes

Per acabar aquesta part, ressenyarem temes dispersos, curiositats, arreplegats de les planes de *La Revista Blanca*.

L’astrònom Federico Stackelberg visitava assíduament Espanya des de finals del segle XIX. Havia conegut a Pi i Margall, Ferrer i Guardia, Anselmo Lorenzo, etc. També col·laborà en la primera època de *La Revista Blanca* amb l’aportació de temes científics. En alguns d’aquest viatges l’acompanyava Francisco Ferrer i Guardia, com, per exemple, quan tots dos visitaren Castelló per a realitzar estudis astronòmics sobre l’eclipsi total de sol del 30 d’agost del 1905.[87]

Moltes foren les planes dedicades a l’anticlericanisme en la revista. A finals del 1930, a partir d’informacions aparegudes a la premsa es preguntaven “¿Por qué estará indignado Vilromá?”:

“En Cuevas de Vilromá (*sic*) se originó anoche una fuerte protesta contra el cura párroco y el coadjutor. El vecindario salió a la calle amotinado pidiendo la destitución de dichos sacerdotes para que se marchen del pueblo. Tuvo que intervenir la Guardia civil, y a pesar de ello no cesó el motín hasta las primeras horas de la madrugada. (Febus.)”.

No van poder contestar certerament, encara que sospitaven que “Entre faldas y sotanas debe andar la cosa”, i desconfiaven que, malgrat les protestes, “aquellos vecinos no se saldrán con la suya. Pidieran la destitución del maestro y sería otra cosa.”[88] Però, en aquesta ocasió el columnista de *La Revista Blanca* s’equivocava. Segons el testimoni de la covarxina Aurèlia Granell Garcés, aquesta recordava una revolta espontània durant la II República contra un capellà, protagonitzada sobretot per les dones:

“Ací al poble hi havia un capellà que van enviar del poble a pedraes. Era català, i va començar a posar unes lleis que ací a la gent no els agradaven, se n’anava al llit en les dones del poble, a més d’obligar a aprendre la doctrina en català als xiquets, feia pagar 1 pesseta als pares quan havien de prendre la comunió, i al final la gent del poble es van enquetar, i el van acaçar a pedres, ell s’ho va buscar. La gent quan li tirava pedres, li dia no volies una pesseta? pos ten pessetó que era una moneda de dos pessetes.

85 “Movimiento social y librepensador”, *La Revista Blanca*, suplement, n. 4, 22-9-1904, p. 55.
86 “Lerroux en la Coruña”, *La Revista Blanca*, n. 2, 8-9-1904, p. 26-27. També *El Imparcial* i *La Voz de Galicia*.
87 *La Revista Blanca*, n. 200, 15-9-1931, p. 17.
88 *La Revista Blanca*, n. 171, 1-7-1930, p. 33.

I perquè el van matar durant la guerra els de la CNT a Barcelona, que ho vam saber, perquè si no després de la guerra, pobres covarxins, haguera vingut ací i no haguera quedat títere con cabeza".[89]

Des de les pàgines de *La Revista Blanca* s'intentava posar en relació les persones i grups llibertaris. Així, Miguel Fabregat, de Vilafranca, pregava a l'administració de *Cultura Proletaria*, de Nova York, que suspenguera l'enviament d'aquest butlletí ja que es trobava absent de la població.[90] Amb la mateixa finalitat, també existia una secció anomenada *De unos a otros*. En aquest apartat, un tal José publica la nota següent "¿Se me podría decir si existe algún compañero o simpatizante ácrata en Morella, provincia de Castellón? Caso de existir, ¿podría yo saber dirección de alguno? Digo esto porque estoy cerca de dicha localidad y quisiera relacionarme con alguno a los efectos de propaganda. — José". Tot fa indicar l'escassa implantació de les idees anarquistes a Morella abans el Juliol del 1936. Com hem vist no hem localitzat contactes en la distribució de la revista i pel que fa a la petició de José li contesten que "Suponemos que lo habrá, y si alguno lo sabe, de otra localidad, o de la misma, y leen esa nota, pueden contestar desde la sección «*De unos a otros*".[91]

Fins i tot els contactes promoguts arribaven a les relacions personals, baix l'epígraf "Compañeros que desean mantener correspondencia con jóvenes de ideas avanzadas, para unirse libremente, si se agradan y se ponen de acuerdo". Un dels que s'oferiren fou Recaredo Gil, de Vila-real, de 19 anys.[92] Pel que sembla, era prou sincer ja que en una altra comunicació confessa comptar amb un "oficio inseguro".[93] Nosaltres l'hem identificat com a Recaredo Gil Monforte, natural de Mosquerola, i afiliat a la CNT des del primer de maig del 1936. Tot i que amb reserves, pensem que va estar ferit greument al front.[94] També demanava relacions Indalecio Vilaplana, de Ludiente, ara amb un epígraf lleugerament canviat: "Desean entablar relaciones con jóvenes de ideas libertarias, para unirse libremente, si se ponen de acuerdo, los camaradas siguientes".[95] Nosaltres creiem que es tracta d'Indalecio Vilaplana Gil, un dels fundadors de la CNT de Ludiente abans del 18 Juliol, després també exercí de secretari de les Joventuts Llibertàries, del Comitè Revolucionari i de la Col·lectivitat local. Afusellat el 14 agost 1940 quan comptava amb 31 anys, era llaurador i fadrí.[96]

89 Testimoni arreplegat per Javier Bueso Boira el 2004, a "El paper de les dones durant la II República, contra el colp d'estat franquista, i a la resistència republicana. Les Coves de Vinromà 1931-1938/1939-1948", *Tossal Gros*, n. 194, p. 34.

90 *La Revista Blanca*, n. 348, p. 905.

91 *La Revista Blanca*, 17-4-1936, p. 320.

92 "Recaredo Gil, de 19 años. Calle Parra, 100, Villarreal (Castellón)", *La Revista Blanca*, n. 337, 5-7-1935, p. 23.

93 "Recaredo Gil; edad, 19 años; oficio inseguro; C. Artana, 52, Villarreal (Castellón)", *La Revista Blanca*, n. 339, 19-7-1935, p. 23.

94 Afiliat a la CNT-AIT de Vila-real des del 1-5-1936. Natural de Mosqueruela, 22 anys, sergent de la BM 118, 25 divisió, declarat inútil total (fitxes CDMH). Un germà major seu era Martín, també natural de Mosquerola, mecànic, amb residència a Vila-real, carrer la Parra, n. 71. Martín havia estat d'UGT abans del 18 Juliol, després es va afiliar a CNT i fou membre del Comitè Revolucionari. Condemnat a 12 anys, AGHD, 8499-C-1940.

95 "Indalecio Vilaplana; campesino; edad, veintiséis años, Calle Los Campos. Ludiente (Castellón)", *La Revista Blanca*, n. 317, 15-2-1935, p. 167 (21).

96 AGHD, 2813-C-1939. També el seu germà Julio, després del 18 Juliol s'havia afiliat a CNT a Vallat on residia. Fou repressaliat amb un consell de guerra que dictaminà el sobreseïment de la causa, AGHD, 3300-C-1939. Posteriorment, l'estiu del 1947 col·laborà amb la partida de l'AGLA que realitzà el sabotatge a la central elèctrica d'Onda, efectuat el 21 juliol d'eixe any, AGHD, 248-V-1948.

2. Les revistes del trentisme

Amb la legalització de la CNT l'any 1930, el sindicat tornà a adquirir un nou protagonisme dins el moviment obrer. Malgrat això, ben aviat sorgiren diferències ideològiques i polítco-socials al seu si. A l'agost del 1931, es publicà un manifest signat per una trentena de militants que encetà la crisi dins el sindicat. Aquesta tendència, que s'ha qualifiat de "possibilista" front a la contrària més "insurrecional", és coneguda com a "trentista" i tingué els seus referents en les publicacions de *Cultura Libertaria* que, a partir del febrer del 1933, consumada la separació trentista, mutà en *Sindicalismo*.

En aquest apartat, tractarem de les connexions castellonenques amb les publicacions trentistes i que, per cert, estaven enfrontades als editors de *La Revista Blanca*.

2.1 Subscripcions i correponsalies a *Cultura Libertaria* i *Sindicalismo*

Com ja hem comentat, Amadeo Bonet Sorlí entrà a la CNT el 1932. Com hem vist es relacionà amb el sector dit trentista i col·laborà amb un dels seus portanveus, el setmanari *Sindicalismo* i que, per l'escassa quantitat de diners, ens sembla que eren subscripcions personals.[97] A l'abril del 1934, l'administració del setmanari li comunicaren haver rebut el seu gir destinant, segons la seua demanda, 0,50 pessetes per a *Sindicalismo* i 0,50 per a *Combate*, i els diners restants per a la subscripció. *Combate*, fou el butlletí dels sindicats d'oposició a la CNT, denominació dels sindicats d'aquesta tendència.[98]

Des de la ciutat de Castelló, Luís Gómez es subscrigué a *Cultura Libertaria* en juliol 1932.[99] A l'octubre d'eixe any pagà fins el número 60 i feu un xicotet donatiu.[100] Pel que fa a la seua col·laboració amb *Sindicalismo* només hem trobat una referència al seu segon número de febrer del 1993.[101] Possiblement es tractava de Luís Gómez Carpí, de professió pintor, qui fou vicesecretari de la primera Junta Directiva de l'Ateneo Racionalista de Castelló; de la societat obrera de pintors del Centre Obrer. A partir de Juliol del 1936 fou vocal del Comitè Executiu del Front Popular per CNT, mentre continuava amb les activitats societàries.[102] Tot indica que, amb la pèrdua de la col·laboració de Gómez, el setmanari trentista havia perdut el contacte editorial a la ciutat de Castelló. Això es desprén de la comunicació rebuda per J. Adsuara, un altre subscriptor d'Almassora: "esperamos que consigas nuevos lectores del semanario, sobretodo en Castellón".[103] Pel que sembla, Gómez no es va alinear amb aquesta tendència quan es va produïr el trencament al sindicat.

Pel que fa a Soneixa, una part dels anarcosindicalistes locals es van relacionar amb el trentisme, sent Manuel Soriano un dels principals corresponsals. Davant de la crisi econòmica de *Sindicalismo*, diferents persones aportaren un donatiu de 11,50 pessetes.[104] Pel que fa a Sogorb només hem trobat una

97 *Sindicalismo*, I època, n. 4, 10-3-1933, p. 3; n. 77, 31-7-1934, p. 2; 9-6-1933, p. 3; n. 24, 28-6-1933, p. 3.
98 *Sindicalismo*, I època, n. 60, 4-4-934, p. 3.
99 "Luís Gómez: Castellón, el pago puedes efectuarlo cada mes por giro postal", *Cultura Libertaria*, n. 33, 1-7-1932, p. 2.
100 *Cultura Libertaria*, n. 50, 27-10-1932, p. 2. *Cultura Libertaria*, n. 37, 29-7-1932, p. 2.
101 *Sindicalismo*, I època, n. 2, 24-2-1933, p. 3.
102 Causa general de Castelló; delegat al Congrés Regional pel Sindicat de la Construcció de CNT de Castelló, 14-7-1937, fitxes CDMH.
103 *Sindicalismo*, II època, n. 14, 24-7-1935, p. 3, també li comuniquen que té pagat fins el 27 de la revista i l'enviaren dos manifestos de la Federació Sindicalista Libertaria.
104 Donatiu per a *Sindicalismo* de Soneja, Emilio Rivas, Ramon Vivas, Juan Bautista Rivas, Juan Bautista Rivas (fill), Miguel Piquer, Salvador Piquer, Juan Bautista Gil, Miguel Ballester, Manuel Mirabete, Vicente Soriano, Ramon

subscripció d'un tal J. Cases, mentre Antonio Monserrat García, el Compañerico adquirí el setmanari *El Despertar Campesino*, per via de *Cultura Libertaria*.[105] De l'Alcora només hem trobat una comunicació d'un tal Nebot.[106]

Finalment, fou en Borriana on el trentisme adquirí una certa importància, principalment per la influència d'un dels seus dirigents com Prudencio Caja. Segons Miguel Íñiguez, Caja fou delegat per Requena al congrés de la FAI de 1918 i en la dècada del vint polemitzà amb Progreso Fernández "sobre el plataformismo ruso". També que, des de Borriana, col·laborà amb *Solidaridad Obrera* de València-Alcoi.[107] Amb l'adveniment de la República i la legalització de CNT, junt a Hilario Ferrer va participar en un míting a l'Alcora el 7 juny 1931.[108] Com a "vell militant" i dirigent de la Federació Comarcal de Borriana, també participà en un acte a Soneixa i Sogorb a l'any següent.[109]

Caja fou un actiu distribuidor i columnista de *Cultura Libertaria* i *Sindicalismo* fins el final de l'any 1933. A més, també regentava un quisoc ubicat a la Plaça de les Gallines de Borriana, molt a prop del Pla. Segons les memòries publicades per Manel Mesado Mañé, aquest ho recordava d'aquesta manera: "...mon pare (…) es va deixar portar per un xerraire àcrata, un tal Caja, que va aparéixer de la nit al matí procedent de Barcelona, per la lectura de revistes anarquistes com *El Hombre y la Tierra*...", el llibre d'Eliseo Reclus. Segons Mesado, el quiosc de la Plaça de les Gallines esdevinguè el lloc de reunió de tots els simpatitzants de l'anarquisme i d'on es propagaven les publicacions "revolucionàries a un nivell anarco-sindicalista".[110]

En un article titolat "Retrospectivas", Caja feu una aferrisada defensa del manifest dels Trenta.[111] A partir d'ací va prendre la decissió d'abandonar la CNT en una nota feta pública a *Sindicalismo*: "Habiendo tomado la decisión de no intervenir ni actuar, ni oficial ni particularmente, dentro de la CNT, ruego a todos los compañeros se abstengan de escribirme referente a la organización confederal, pudiendo hacerlo a cuestiones particulares, a la dirección de siempre, Prudencio Caja, Borriana, 12-7-1933".[112] Consegüenment, va fundar el Partido Sindicalista a Castelló i València[113] i sembla que es va desentendre de l'ambient social de Borriana. També cal dir que el Partido Sindicalista rebè dures crítiques des del setmanari *Sindicalismo*.

Amb Caja en un segon terme, Ramon Claus Musoles prenguè el relleu com a paqueter i corresponsal en relació amb la premsa trentista. Com veurem més avant, Claus fou membre de la secció de camperols de CNT. Amb la escissió fou el secretari de l'agrupació Sindical Libertaria (ASL), constituïda a Borriana el 1933.[114] Amb la reunificació del 1936 i la Revolució fou secretari de la Federació Local de

---

Soriano, Manuel Soriano, Miguel Salvador i Juan Bautista Gomis, *Sindicalismo*, I època, n. 71, 20-6-1934, p. 3.

105 *Cultura Libertaria*, n. 36, 22-7-1932, p. 3.

106 *Sindicalismo*, n. 2, 24-2-1933, p. 3.

107 Miguel Íñiguez, "Enciclopedia del anarquismo Ibérico".

108 *Libertad*, 11-6-1931.

109 Acte celebrat el 9 d'abril del 1932, "Segorbe en Revolución...", p. 88-89, *Solidaridad Obrera* (València), 30 abril 1932.

110 "Més enllà de les ombres. Memòries d'un xiquet de guerra", Manel Mesado i Mañé, 1998, ABC, p. 19 i 43.

111 *Cultura Libertaria*, n. 63, 21-1-1933, p. 3.

112 *Sindicalismo*, I època, n. 23, 21-7-1933, p. 3.

113 Caja, des de Castelló, mantingué correspondència amb Ángel Pestaña sobre assumptes polítics i la fundació del partit en 1934 (diverses fitxes CDMH). Secretari del Partit Sindicalista de València (fitxa CDMH). Delegat del Comitè Provincial del Partit Sindicalista, en València, *Frente Rojo*, n. 53, 23-3-1937, p. 3 (fitxa CDMH).

114 Constitució ASL de Borriana, Ramon Claus (Niño Perdido 8), Miguel Servet, Borriana, *Sindicalismo*, I època, n. 33, 29-9-1933, p. 2.

Sindicat Únics de CNT i la FAI. Junt a Bautista Peris Muñoz, participà al Ple Nacional Ampliat de caràcter econòmic a celebrar el gener del 1938 a València.[115] Finalment, Claus es va exiliar.[116]

Precisament, un altre subscriptor borrianenc fou Bautista Peris Muñoz. La Guardia civil l'acusà de ser de la CNT abans del 18 Juliol i de que "propagó y defendió siempre sus ideas anarquistas". Segons els delegats de FET-JONS, "propagó y defendió en todo momento sus ideas, leyendo folletos y propaganda libertaria, divulgándola entre sus compañeros". Per la seua banda, l'alcalde afegí que també havia estat de l'Ateneu Llibertari de Borriana.[117]

Per una altra banda, José Blasco adquirí diversos llibres de l'editorial trentista[118] i José Martí envià quinze pessetes com a donatiu per a *Combate*.[119] Altre persones de Borriana que mantingueren contacte amb la premsa trentista amb subscripcions i donacions foren: José Cervera[120], Pascual Cubedo, Vicente Cubedo, Manuel Rossell, Bautista Montan, R. Macià, Vicente Hernández, Vicente Balaguer, Joaquin Diago, Vicente Beltrán, J. Gimeno, José Ortells,[121] Daniel Saborit Cafo (?),[122] Segarra, J. Segarra, V. Moliner, S. Badia.

2.2 Altres temes

El 6 de juny del 1933 moria Pedro Massoni Viva. Militant actiu del sindicat de rajolers (construcció) de Barcelona, afiliat a la CNT des del 1917, patí un atemptat per dos agents del pistolerime groc. Acribillat per les bales el 23 d'abril del 1919, resultà greument ferit al braç, al coll i al pit. Empresonat diverses vegades, amb la implantació de la Dictadura de Primo de Rivera marxà a França, d'on retornà el 1926. Amb el final d'aquesta, i amb la reorganització cenetista fou nomenat administrador de *Solidaridad Obrera* en la seua reaparició de l'agost del 1930. Adscrit al reformisme d'Angel Pestaña i Juan Peiró i, al ser un dels signants del manifest dels Trenta, el Comitè regional de Catalunya el destituí del càrrec el març del 1931. Les crítiques rebudes l'afectaren intensament i agravaren les seues dolències. Autor del llibre "Los ladrilleros a través de las luchas sociales" (1928).[123]

---

115 Fitxa a CDMH. El 6 d'abril 1938 fou triat per CNT com a membre del Front Popular Antifeixista.

116 En 1939 es trobava a Argel, segons la Causa general de Borriana. Fill de Ramon i Teresa, natural de Borriana (22-1-1905), xòfer, agricultor, fitxa a "Presos en campos de concentracion de Marruecos, Campo de Bou-Arfa, Burriana (Castellon)", p. 9.

117 Declaracions de juny i juliol 1939. Afusellat el 25 d'abril 1940, 26 anys, mecànic, fadrí. AGHD, 3271-C-1939. Peris Muñoz a nom de la Federació Sindical Libertaria formà part del Consell Municipal creat en febrer del 1937. Assumí els càrrecs de vicepresident i les funcions d'hisenda, personal, agricultura i instrucció pública.

118 *Sindicalismo*, I època, n. 61, 11 abril 1934, p. 3.

119 *Sindicalismo*, I època, n. 26, 11 agost 1933, p. 2.

120 Possiblement José Cervera Torres. Detingut pel complot a finals de la dictadura de Primo de Rivera, president de la secció de camperols d'UGT. Va participar el les vagues de 1933 i 1934 a Borriana, quan es va afiliar a CNT. Afusellat el 18 sembre 1941, 40 anys, xòfer, casat. AGHD, 2309-C-1939. Del Consell municipal per CNT, febrer 1937, vicepresident i responsable de sanitat, assistència social i refugiats.

121 Possiblement José Ortells Nebot (a) Tonda. Afilitat a la societat obrera de fusters de Borriana adscrita a UGT. També va ser un dels fundadors de la CNT de Borriana. Participà en els fets revolucionaris de 1933 i 1934. Afusellat el 21 març 1940, 28 anys, ebanista, casat. AGHD, 2283-C-1939. Del Consell municipal per CNT, febrer 1937, delegat d'ordre públic, guerra i comunicacions.

122 Possiblement Daniel Saborit Safont (a) Suret. Segons l'acusació de la Guardia civil, abans del 18 Juliol, era membre de la CNT, sindicat del qual fou fundador i del que va ser "gran propagandista y organizador". També participà activament en les vagues del 1933 (Borriana, 3-6-1939). Afusellat el 15 d'abril 1940, 46 anys, llaurador, casat. AGHD, 3127-C-1939. Del Consell municipal per CNT, febrer 1937, delegat d' agricultura.

123 Breu necrològica, *Sindicalismo*, I època, n. 18, 16-6-1933, p. 1; Miguel Íñiguez, "Enciclopedia del anarquismo Ibérico"; web militants.anarchistes (Arch. préf. police Paris BA 2156).

Segons una nota de record de Prudencio Caja, després de l'atemptat Massoni es desplaçà a Borriana acollit per ell mateix el 1922, "buscando en la quietud la salud que le robaron las bandas mercenarias de asesinos". Segons Caja, a Borriana trobà llaços d'amistat fraternal. D'igual manera, poc abans de finar, Massoni retornà a Borriana durant uns dies.[124] També des de Borriana, Francisco Marzo recordava a Pedro Massoni: "me unía una gran amistad y simpatía por los años que le conocia y por su bondad y sinceridad en todos los que le trataron".[125]

També el record al vell sindicalista es perllongà durant la Revolució quan el Comitè Executiu Popular de Borriana decidí canviar els noms dels carrers i el de Sant Lluís fou rebatejat pel de Pedro Massoni. Junt a aquest canvi, altres noves denominacions foren Ferrer i Guardia, Rosa Luxemburgo, Juan Grave, Tomás Meabe, Proudhon o Francisco Arin, aquest darrer fundador del Partido Sindicalista i afusellat els primers dies de la revolta franquista.[126]

Pel que fa la situació local borrianenca, amb l'escissió el sindicat CNT continuà existint però ara amb alguns membres com Claus enfeinats també en la constitució de la branca sindical del seu sector.[127] Suposem que tots plegats desenvolupaven el seu treball dins el Centre Obrer, on coincidiran amb els jornalers agrícoles més combatius de les seccions d'UGT. Assenyalarem ara alguns exemples reflexats a les pàgines de *Sindicalismo*.

Segons un escrit de Claus, els jornalers agrícoles estaven condemnats al "pacte de fam" degut a la manca de treball oferida per la burgesia borrianenca, de les més reaccionàries, segons ell. La problemàtica continuà amb l'excusa del poc comerç existent a la taronja i la ineficàcia dels organismes legals de l'administració republicana. Així les coses, seguint amb el relat de Claus, la Secció de Camperols afecta a la CNT, "que controla una pequeña minoria" dels treballadors del camp que es lloguen a la Plaça diàriament, proposà que, si no eren contractats, aquests agafaren les ferramentes de treball i es dedicaren a cavar horts allà on era necessàri i, acabada la feina, exigiren els diners als seus propietaris. Segons Claus, aquesta idea va ser seguida per la resta del jornalers de totes les tendències i amb el conflicte els treballadors exigien treball i respecte. Finalment, segons Claus, en una assemblea de cinc mil jornalers agrícoles realitzada al Teatre Obreron van fer claudicar els empresaris amb la signatura d'unes bases de treball més adeqüades, qüestió aquesta que li servia a Claus per a defendre la seua actuació sindicalista.[128]

Malgrat les afirmacions de Claus, amb un conflicte enquistat, a banda de les ocupacions de finques, també es van posar diversos petards explosius així com es van talar arbrers dels propietaris més intransigents. Pel que fa a l'actitud de les autoritats es tancà el Centre Obrer i els membres de la comissió negociadora foren detinguts com Bautista Fortea, José Martí i Evaristo Pascual mentre no trobaren a Hilario Ferrer Cherta ni a Salvador Peris Vilar.[129]

---

124 "A la memoria de Pedro Massoni", Prudencio Caja, signat a Borriana el 16-6-1933, *Sindicalismo*, I època, n. 20, 30-6-1933, p. 1. Immediatament a la seua mort, s'envià una carta de pèsame des de Borriana "en cuyo pueblo era muy querido y admirado", *Sindicalismo*, I època, n. 19, 23-6-1933, p. 3.

125 *Sindicalismo*, I època, n. 23, 21-7-1933, p. 3.

126 Acta del 18 febrer 1937, reproduïda a "La Guerra civil (1936-38)", Vicente Abad, dins Norberto Mesado (Coord.), *Burriana en su historia*, V. I, 1987, p. 387-423.

127 Una representació de l'Agrupació Sindicalista de Borriana havia assistit al 1r Congres de la Federació Sindical Libertaria, 1 i 2 juliol 1934 a Barcelona, *Sindicalismo*, I època, n. 73, 4-7-1934, p. 1; la recaudació per a *Sindicalismo*, arreplegada per l'ASL de Borriana, p. 4. Una altra donació en suport a la revista de R. Claus i de la Federació Sindicalista de Borriana, *Sindicalismo*, I època, n. 67, 23-5-1934, p. 3.

128 "Los hechos hablan", Ramon Claus, *Sindicalismo*, I època, n. 36, 20 octubre 1933, p. 3.

129 "Conflicto y revolución en las comarcas de Castelló, 1931-1938", Manuel Vicent Balaguer, 2006, p. 72-75. Al respecte, el diari conservador *El Sol* ressenyà els fets d'aquesta manera: "comisiones de comunistas se trasladaron a la huerta realizando aquellas labores que se les antojaba (…) y cuando terminaban regresaban a la población presentándose en

Arran dels fets revolucionaris del desembre del 1933 i els de l'any següent, les autoritats republicanes prohibiren els sindicats de la CNT. Això també li passà al de Borriana on també es clausurà el Centre de Societats Obreres El Alba Social, en una situació agreujada localment pels diferents conflictes obres i avalots en aquesta època. El 1935, amb la nova legalització del sindicat, aquest demanà tornar a ingressar al Centre Obrer de Borriana però la directiva d'aquest, ara en mans de socialistes més moderats ("socialistas de nuevo cuño"), no ho permitien. Claus els acusa de dilatar la seua obertura amb les consultes al jutjat d'instrucció de Nules i el Govern civil.[130]

El cas és que el Centre Obrer es tornà a obrir acollint tots els sindicats i societats obreres existents. Així, la nit del 18 Juliol es celebrà una assemblea general en el Centre Obrer que decretà la vaga revolucionària indefinada com a resposta al colp franquista. En aquesta assemblea s'acordà la creació d'un Comitè Antifeixista composat per representants de les següents organitzacions: CNT, FAI, Juventudes Libertarias, Federación Sindicalista Libertaria UGT, Partit Socialista i Joventuts Socialistes. [131] Ara sí, les dos tendències unides de la CNT mamprengueren plegats la tasca revolucionària.

Final

Amb aquestes breus notes esperem haver contribuït a posar en coneixement la realitat del pensament lliure i dels ideals anarquistes a Castelló durant el primer terç del segle XX. Com hem vist, algunes persones realitzaren un gran esforç d'aprenentatge cultural i de formació política i sindical. Així mateix, amb el devenir històric, aquestes també foren les principals protagonistes de les lluites hagudes, sempre amb la finalitat transformadora de la Revolució social.

Com també hem pogut observar, la maquinària repressiva franquista també ho tenia en compte. Com a exemple de tot plegat, tenim el cas de Carmen Beltrán Escuder que en la Revolució militià en CNT i fou responsable d'un taller tèxtil col·lectivitzat a Vilafranca. Doncs bé, Carmen formà part del grup de suport a diversos antifranquistes que estaven amagats a la zona durant la primera postguerra.[132] Amb la intensificació de l'acció d'aquestes partides antifeixistes, el 1945 fou detinguda per la Guardia civil. En el registre al seu domicili d'Ares li troben els llibres editats per *La Revista Blanca* "Como conciben los anarquistas la Revolución social" d'Anatol Gorelik i "Las bases morales y sociológicas de la anarquía", de Pedro Gori.[133] A hores d'ara, els dos exemplars resten *segrestats* en la carpeta del seu expedient militar.

casa del propietario a cobrar su trabajo en grupos de cincuenta obreros", edició 9-10-1933, citat a "Burriana, siglo XX (1901-1940): de la Restauración a la guerra civil", Vicent Abad, 2011, p. 175.

130 "¿Por qué no se reabre el Sindicato?", Ramon Claus (13-7-1935), *Sindicalismo*, II època, n. 14, 24-7-1935, p. 3; també "El derecho del sindicato a existir en el Centro", Ramon Claus, *Sindicalismo*, II època, n. 19, 28-81-935, p. 2, i "Para los camaradas socialistas", José Ortells, *Sindicalismo*, II època, n. 19, 28-8-935, p. 2.

131 "Conflicto y revolución en las comarcas de Castelló, 1931-1938", Manuel Vicent Balaguer, 2006, p. 265.

132 AGHD, 3860-C-1939.

133 AGHD, 522-C-1945. També AHPCS, fons Govern civil, 11245-51.